

ОСНОВНІ ФОРМИ ПРОФОРІЄНТАЦІЙНОЇ РОБОТИ З УЧНІВСЬКОЮ МОЛОДДЮ В УКРАЇНІ ТА ПОЛЬЩІ

В умовах економічного та соціального становлення держави працевлаштування молоді є однією з найважливіших проблем. Наявна ситуація на сучасному ринку праці ставить за необхідне вдосконалення профорієнтаційної роботи з молоддю, яка навчається. Саме в роботі з цією категорією населення, створюються підвалини не тільки професійного і соціального становлення людини, а й її конкурентоспроможності та мобільності на ринку праці. Підготувати молодь до здійснення свідомого вибору професії з урахуванням власних намірів, здібностей та інтересів є одним із головних завдань школи, яке має реалізуватись через якісну профорієнтаційну роботу.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій свідчить, що проблема організації профорієнтаційної роботи з учнівською молоддю є надзвичайно актуальною як для українських так і польських науковців. Так, питанням теорії та методики профорієнтації присвячені праці Ж.Вірної, А.Лукашевич, Е.Саржинської, В.Войташик. Форми і методи профорієнтаційної роботи з учнівською молоддю досліджують Д.Закатнов, О.Мельник, О.Осипов, О.Морін, Л.Гуцан, О.Скалько. Проблему профорієнтаційного обслуговування молоді, яка навчається, вивчає Л.Авдеєв.

Метою даного дослідження є розкрити основні форми профорієнтаційної роботи з учнівською молоддю в Україні та в Польщі в умовах ринкової економіки.

Як зазначає Л.Авдеєв, для успішного вибору професії людині необхідно мати:

1) об'єктивне уявлення про саму себе, як особистість – спрямованість її інтересів, схильності, здібності, професійно важливі якості та рівень їхнього розвитку, наявні позитивні та негативні риси й особливості, що слід враховувати під час професійного самовизначення та інше;

2) знання про світ професій та умови професійної успішної діяльності і, насамперед, про ті, що здаються їй найбільш привабливими для вибору [3, с. 64-65].

А співставлення набутих знань про себе і професії дає змогу визначити людині коло професій, які найбільш відповідають її власним інтересам і здібностям.

Наведена схема вибору професії лежить в основі профорієнтаційної роботи з учнівською молоддю і визначає її головні напрямки: *просвітницька робота* – формування уявлення про профорієнтацію, як засіб вирішення проблеми вибору професії; *профінформаційна робота* – поглиблення уявлення про світ професій та їхні особливості; *профдіагностична робота* – виявлення наявності та ступеню розвитку професійно важливих якостей та формування в учнів об'єктивного уявлення про себе, як особистість; *профконсультативна робота* – допомога у визначенні сфери трудової діяльності та кола професій, що є найбільш підходящими для вибору [там само, с. 65].

Вищенаведені напрямки профорієнтаційної роботи реалізуються за допомогою різних шкільних заходів, які дають змогу учням знайомитись із ринком праці та з особистими якостями, необхідними для обраної професії. Слід зазначити, що при цьому використовується передусім прийом професійної інформації, а профдіагностична і профконсультативна робота залишаються поза увагою. Про наслідки такої роботи свідчать результати чисельних соціальних опитувань молоді, які проводить Державна служба зайнятості України.

Серед випускників загальноосвітніх шкіл майже 76% опитаних виявляють намір вступати до вищих навчальних закладів, 15% – бажають отримати робочу професію в системі професійно-технічної освіти. Можна припустити, що кожен з них, обираючи заклад певного профілю і рівня, чітко визначився з вибором майбутньої професії (спеціальності). Наскільки це дійсно так, свідчать такі дані: серед випускників вищих

навчальних закладів лише половина (50%) збираються працювати за набутою професією (спеціальністю), кожен десятий (10%) не збирається цього робити категорично, решта (35-40%) випускників на час одержання диплому вагаються дати однозначну відповідь щодо своїх подальших намірів. Не набагато краще складається ситуація і серед випускників професійно-технічних закладів. Працювати за набутою професією мають намір 50% випускників, а 20% (кожен п'ятий) висловлюють бажання змінити набуту професію на іншу.

Отже, результати вищенаведених досліджень свідчать, що значна кількість випускників навчальних закладів не пов'язують свою подальшу трудову діяльність із професією (спеціальністю), на оволодіння якої вони витратили роки. Це дає підстави стверджувати, що вони своєчасно (ще на шкільній лаві) не отримали потрібної профорієнтаційної допомоги і лише з часом зрозуміли, що помилились у своєму виборі. Таке явище, на жаль, не є винятком, воно повторюється з року в рік. І для цього є певні підстави. Першочерговою з таких можна вважати той факт, що профорієнтація у школі не є обов'язковою дисципліною, вона залишається поза межами навчальних програм. Похідні цього – відсутність чіткої концепції профорієнтаційної роботи на різних етапах і відсутність відповідних фахівців.

Але водночас слід звернути увагу й на те, що головним завданням школи є підготувати своїх вихованців до самостійного життя, а визначальною складовою життя кожної людини є трудова діяльність. Саме тому школа має не тільки надавати учням певних знань з певних наук, але й допомогти кожному з них визначити для себе ту сферу трудової діяльності, в межах якої набути знання знайдуть практичне застосування.

У Рапорті CEDEFOP (European Centre for the Development of Vocational Training – Європейського центру розвитку професійної освіти) «Стратегія профорієнтаційних послуг у суспільстві знань – європейські тенденції, дії та виклики» Рональд Султана звертає увагу на те, що навіть тоді, коли професійна орієнтація є обов'язковим елементом освітньої системи її організація та впровадження в школах повністю залежить від шкільної політики і від рівня зацікавленості цією роботою шкільного керівництва [6, с. 62]

Тому, на нашу думку, необхідною та вирішальною умовою організації профорієнтаційної роботи з учнями є щира зацікавленість самої школи в цій роботі та активна участь шкільного керівництва у реалізації різних запланованих профорієнтаційних заходів.

На відміну від України, професійна орієнтація учнів є одним із головних завдань польських навчальних закладів, де вона була впроваджена у внутрішньошкільну систему розпорядженням міністерства освіти від 2001 року. Основні напрямки профорієнтаційної та профконсультаційної роботи з учнівською молоддю окреслені наступним чином у працях відомих польських науковців (В. Рахальська, Б. Войташик, Е. Подоска-Філіпович): підготувати учнів до правильного вибору подальшого напрямку навчання; сформувати позитивне ставлення до трудової діяльності; забезпечити доступ до актуальної інформації про професії, сучасний ринок праці, його тенденції розвитку і можливостях працевлаштування; проводити систематичне діагностування потреб учнів в інформації про навчання та професії; допомагати в плануванні професійної кар'єри; підготувати учнів до самостійного професійного вибору; забезпечити розвиток здібностей і зацікавленість учнів; створити умови для самопізнання і самооцінки; заохочувати молодь до здобуття додаткових кваліфікацій поза школою, що збільшить їхні шанси на ринку праці; формувати в учнів уміння давати собі раду на ринку праці та в ситуації безробіття [5, с. 41-42].

Здійснений нами аналіз показав, що внутрішньошкільні форми профорієнтаційної роботи з учнівською молоддю Польщі та України подібні. Вони визначаються як спосіб організації взаємодії вчителя і учня, що вирішує проблему професійного самовизначення, який заздалегідь визначений певним порядком, місцем та організаційною процедурою. Форми профорієнтаційної роботи залежать від складу і кількості осіб, місця проведення,

тривалості роботи. Згідно з цими характеристиками вони поділяються на загальні, які традиційно використовуються у навчально-виховному процесі школи та специфічні, яким притаманні особливості профорієнтаційної діяльності вчителя та учнів. До загальних форм належать: індивідуальні, групові, колективні, класні і позакласні, шкільні і позашкільні. Специфічні форми можна розподілити: за тривалістю (разові, короткострокові, середньотривалі, довготривалі), за напрямом допомоги (учні, батьки, вчителі), за характером допомоги (інформаційні, діагностичні, формуючі) [2, с. 35].

Коротко розглянемо окремі з цих заходів:

– Профінформація на уроках. Усі дисципліни шкільного курсу (особливо у середніх і старших класах) дають значні можливості для знайомства учнів із світом професій, суспільним поділом праці, характером виробництва і виробничих відносин.

– Екскурсії на виробництво і в професійні навчальні заклади. Це форма профорієнтаційної роботи, яка вимагає від учителя-предметника чи класного керівника значної попередньої підготовчої роботи. Після такої екскурсії учні обов'язково повинні відповісти на запитання: а) з якими спеціальностями вони познайомилися; б) яких якостей від людини вимагає робота, за якою вони спостерігали; в) як і де одержали ці спеціальності; г) яка потреба у представниках цієї спеціальності тощо.

– Зустрічі з представниками певних професій, з учнями і студентами професійних навчальних закладів.

– Профінформація на годинах класного керівника: обговорення найбільш потрібних на певному етапі і в перспективі професій у районі, огляд питань, пов'язаних із вибором професії, групові консультації щодо окремих питань вибору професії тощо.

– Профінформаційні конференції для старшокласників та їх батьків з окремих аспектів профорієнтації з участю фахівців окремих галузей: медичних працівників, психологів-консультантів, представників виробництва тощо.

– Виставки, конкурси, вистави, тижні професійної інформації. Найчастіше проводяться в кінці року. У їх програмі – бесіди, екскурсії на виробництво, зустрічі, виставки, батьківські збори, конференції та ін..

– Тематичні вечори, які організують учителі окремих предметів (літературні, хімічні, математичні, біологічні та ін.) на профорієнтаційну тематику. Вони активізують пізнавальні і професійні інтереси учнів [1, с. 17-18].

Але необхідно зазначити, що основною відмінністю у профорієнтаційній роботі польських шкіл від українських є залучення до співпраці представників організацій, установ, закладів, які теж займаються профорієнтацією молоді: психолого-педагогічні та спеціалізовані консультації, молодіжні осередки кар'єри, мобільні інформаційні центри, центри зайнятості, кадрові агенції.

Розпорядження Міністра освіти від 21 травня 2001 року зобов'язало навчально-виховні заклади різних ступенів (початкові школи, гімназії, ліцеї, професійні школи) організувати співпрацю з психолого-педагогічними та спеціалізованими консультаціями, а також з іншими закладами, які надають професійні спеціалізовані консультації учням та їхнім батькам [4].

Таким чином, у прийнятті рішень про вибір майбутньої професії крім батьків і вчителів учням допомагають працівники психолого-педагогічних консультацій, які проводять індивідуальні та групові заняття. *Консультації*, основним завданням яких є підготовка учнів до правильного вибору професійного майбутнього, проводять заняття, які формують такі уміння як: пізнання самого себе, оцінка власних можливостей, прийняття самостійних і виважених рішень, самопрезентація у різних ситуаціях, пошук відповідної інформації про професії, активний пошук роботи. Також, працівники консультацій допомагають молоді з певними обмеженнями вибрати майбутню професію, проводять із ними психолого-педагогічні тести з професійної придатності, надають інформаційні папки про професії та про навчальні заклади, де можна здобути відповідну професію (спеціальність).

Усе більш поширеною та популярною формою професійної орієнтації для молоді, яка стоїть перед вибором подальшого напрямку навчання, є дні відкритих дверей, освітні ярмарки, наукові фестивалі, ярмарки вакансій, біржі праці, дні кар'єри або студентські виставки. Це зазвичай відкриті заходи, де кожний відвідувач може отримати інформацію, яка його зацікавила, на спеціально підготовлених стендах або взяти участь у тренінгах, виступах, семінарах. Як правило їх проводять і організують навчальні заклади різних ступенів (середні та вищі), Центри професійної інформації, молодіжні осередки кар'єри.

Останнім часом із навчально-виховними закладами все більше співпрацюють Інформаційні центри планування професійної кар'єри, які є структурним підрозділом воєводського (обласного) управління праці. Вони були створені у 1994 році за зразком німецьких Профінформаційних центрів у результаті підписаної угоди між Міністерствами праці Польщі та Німеччини. В основі їхньої діяльності лежить збір, опрацювання й актуалізація інформації, яка потім складається в:

- інформаційні папки про професії з описом усіх функцій, завдань і вимог, про можливості навчання та підвищення кваліфікації;
- перелік установ, які надають допомогу безробітним і тим, хто шукає роботу;
- фільмотеки короткометражних фільмів про професії;
- комп'ютерні програми: Консультант 2000, Мультимедійний освітній інформатор, Комп'ютеризовану енциклопедію професій.

Основне завдання Центрів – це допомога у плануванні професійної кар'єри учнівській молоді, у розв'язанні професійних проблем безробітних і тих, хто шукає роботу. У центрах проводять професіознавчі заняття для учнів гімназій і середніх шкіл, які стоять перед вибором подальшого навчання, майбутньої професії чи спеціальності. Профконсультанти допомагають тим, у кого є труднощі з прийняттям професійних рішень, що виникають головним чином через недооцінку своїх професійних можливостей або через невміння коректно використовувати інформацію про ринок праці. Базовими формами впливу є індивідуальна консультація, діагностичні дослідження про професійну придатність, тренінги як дати собі раду на ринку праці. Консультанти також займаються популяризацією професійної орієнтації, систематично актуалізують і оновлюють інформацію, яка розміщена на сторінках Інтернету [7, с. 68-70].

Отже, з вищесказаного можна зробити висновок, що школа має стати осередком профорієнтаційної роботи з учнівською молоддю. Це поступовий процес, який триває роками, і він не може бути зведений до двох-трьох заходів. Основою профорієнтаційної роботи з учнями має стати план роботи складений представником школи та узгоджений з організаціями, установами та закладами, які зацікавлені в професійній орієнтації молоді в умовах вільноринкової економіки: центри зайнятості, кадрові агенції, центри працевлаштування випускників вищих навчальних закладів, роботодавці, батьки школярів. Під час планування слід мати на увазі, що план роботи має містити заходи всіх напрямів профорієнтаційної роботи – профінформування, профдіагностику, профконсультування.

Перспективним для подальших досліджень є вивчення зарубіжного досвіду планування профорієнтаційної роботи в школах, що дасть можливість успішно формувати в українських учнів здатність до свідомого професійного самовизначення.

Література:

1. Вірна Ж.П. Основи професійної орієнтації / Ж.П. Вірна. – Луцьк : Ред.-вид. від. «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2003. – 156с.
2. Педагогічні засоби підготовки старшокласників до професійного самовизначення в умовах профільного навчання : методичний посібник / Д.О. Закатнов, О.В. Мельник, О.В. Осипов, О.Л. Морін, Л.А. Гуцан, О.В. Скалько ; за ред. Д.О. Закатнова. – К. : ІПВ АПН України, 2005. – 181с. – С. 35.
3. Професійна орієнтація та професійне навчання безробітних (організаційно-правовий та психолого-педагогічний аспекти) : колективна монографія / В.Є. Скульська, Ю.М. Маршавін, М.А. Міропольська та ін. ; за заг. ред. В.Є. Скульської. – К. : ІПК ДСЗУ, 2007. – 346с.

4. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 21 maja 2001 roku, w sprawie ramowych statutów publicznego przedszkola oraz publicznych szkół // Dz. U. Nr. 61, poz.624. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.lex.pl/du-akt/-/akt/dz-u-01-61-624>

5. Sarzynska E. Doradca zawodowy w srodowisku bezrobotnych / Ewa Sarzynska. – Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Sklodowskiej, 2010. – 210s.

6. Sultana R. Strategie usług poradnictwa zawodowego w społeczeństwie wiedzy. Raport OECD / Ronald Sultana. – Wydanie polskie dla potrzeb OHP, 2005.

7. Witoszyński M. Pośrednictwo pracy. Zarys problematyki z elementa doradztwa zawodowego / M. Witoszyński, W. Trzeciak. – Warszawa, 2002.

У статті розкриті основні форми профорієнтаційної роботи з учнівською молоддю в Україні та в Польщі. Вони реалізуються за допомогою різних заходів, що дають змогу учням знайомитись із ринком праці та формувати об'єктивне уявлення про себе, як особистість, яке слід враховувати під час професійного самовизначення.

Ключові слова: форми профорієнтаційної роботи, учнівська молодь, психолого-педагогічна консультація, профінформаційні центри.

В статье раскрыты основные формы профориентационной работы с учащейся молодежью в Украине и в Польше. Они реализуются с помощью различных мер, позволяющих учащимся знакомиться с рынком труда и формировать объективное представление о себе, как личности, что следует учитывать во время профессионального самоопределения.

Ключевые слова: формы профориентационной работы, учащаяся молодежь, психолого-педагогическая консультация, профинформационные центры.

In the article the basic forms of vocational guidance work with pupils in Ukraine and in Poland were analyzed. They are implemented through various activities that allow pupils to get acquainted with the labor market and form an objective view of their personality that should be considered in the professional decision.

Keywords: forms of vocational guidance work, pupils, psychological and pedagogical consultation, informational centers.